

Станкович Михайло Іванович,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

МЕЖІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Встановлення фактичних обставин кримінального провадження є однією з найбільш важливих процедур у кримінальному процесі, вона є відносно самостійним етапом правозастосування. Від нього здебільшого залежить правильність застосування правових норм, законність і обґрунтованість правозастосовних актів відповідних суб'єктів [1, с. 11].

Особливістю правозастосовної діяльності у кримінальному судочинстві є те, що збирання та попереднє встановлення фактів здійснюється одними особами, а прийняття рішення по суті – іншими. Попри те, чи така попередня діяльність має офіційний характер, орган правозастосування, перш ніж прийняти правове рішення, зобов'язаний оцінити її результати, переконатись в тому, що фактична ситуація, передбачена гіпотезою відповідної правової норми, в наявності. Суд (суддя), який здійснює судовий розгляд, не вправі обмежитись наданими фактами без їх власної оцінки, що відповідно до ч.1 ст.94 КПК України здійснюється за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, відповідно до закону. Поряд з цим, ст. 321 КПК України зобов'язує головуючого у судовому засіданні, зокрема, спрямовувати судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

При дослідженні питання встановлення та дослідження фактичних обставин, важливим є врахування можливості та особливостей пізнання людиною об'єктивної дійсності, що обумовлені, у тому числі, зв'язком між об'єктами, що відображаються (події, дії), та об'єктами, що відображають (докази) [2, с. 57].

Крім того, слід ураховувати ще низку обставин, які впливають на процес встановлення та дослідження фактичних обставин. По-перше, певні події, дії викликають в об'єктивній дійсності не одну, а комплекс відповідних змін. При цьому докази містять неоднакову кількість інформації – одні більше, інші менше, а тому тільки їх сукупність дозволяє зробити найбільш адекватні висновки про обставини, що встановлюються. По-друге, сліди, що залишаються у людській свідомості, не можуть повністю відповідати об'єкту, що в них відображений. По-третє, процес відображення сам по собі є діалектично суперечливим. Ця суперечність полягає в одночасному закріпленні сигналів інформації та їх ліквідації (запереченні). Враховуючи ці особливості процесу відображення, кримінальне процесуальне законодавство встановлює загальну для усіх суб'єктів пізнання вимогу щодо всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження (ч. 1 ст. 94 КПК України).

Однак у кримінальному процесі процедура доказування не вимагає встановлення та збирання усієї інформації про подію. Достатньо встановити лише ті обставини, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України). Ними є обставини предмета доказування (загального та особливого в окремих видах провадження), обставини, встановлення яких здійснюється з урахуванням вимог диспозиції статті КК України, за якою кваліфікується діяння, а також обставини, що є підставами для прийняття проміжних процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Правильне визначення цих обставин, їх всебічне, повне і об'єктивне дослідження дозволяють встановити пізнавальну програму в конкретному провадженні, що значно підвищує ефективність доказування і є однією з передумов досягнення завдань кримінального судочинства [3, с. 241].

Законодавець, ураховуючи типові риси певних подій, надає основним з них юридичне значення та покладає на компетентні органи та посадових осіб обов'язок щодо їх встановлення в кожному кримінальному провадженні. Компетентні органи зобов'язані використати весь наданий законом арсенал засобів для збирання й дослідження доказів [2, с. 57].

Встановлення фактичних обставин у кримінальному провадженні також характеризується застосуванням специфічних, притаманних саме для кримінального процесу засобів такого встановлення, а також обмеженим колом суб'єктів пізнання.

Під час вирішення питання про віднесення тих чи інших фактів до кола обставин, що підлягають встановленню, суб'єкт правозастосування має керуватись:

1) тими правовими нормами, які встановлюють настання юридичних наслідків встановлення тих чи інших обставин (насамперед, нормами закону України про кримінальну відповідальність);

2) загальним поняттям доказів у кримінальному провадженні (ст. 84 КПК України);

3) правовими нормами, що передбачають предмет доказування у кримінальному провадженні та встановлюють критерії оцінки доказів (зокрема, статті 85–86, 91 КПК України).

Таким чином, встановлення фактичних обставин кримінального провадження тісно пов'язане з обставинами предмета доказування та правильним визначенням меж доказування. Відповідно необхідною передумовою відповідності висновків суду першої інстанції, викладених ним у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження, є проведення всебічного та повного судового розгляду. Однак, як засвідчує аналіз судової практики, певна частина судових рішень ухвалюється судами першої інстанції в умовах неповноти судового розгляду, що в свою чергу, виступає однією з причин ухвалення таких судових рішень, які не відповідають фактичним обставинам кримінального провадження.

Під час дослідження процедури встановлення фактичних обставин кримінального провадження судом першої інстанції слід враховувати постійну зміну фактичних обставин (при безпосередньому дослідженні триваючих обставин), а також можливу зміну доказів. Наприклад, втрата речовими доказами слідів кримінального правопорушення, зникнення (забування) з пам'яті людей даних про досліджувані обставини, події.

Відповідно до закону загального зв'язку та мінливості явищ тотожність, відповідність предмета самому собі не може бути незмінною, вона постійно модифікується під впливом

зовнішніх факторів, змін, що відбуваються. Ідентифікаційні ознаки досліджуваного об'єкта можуть настільки змінитись, що ідентифікація стане неможливою і досліджуваний об'єкт втратить доказове значення, хоча він і є тим доказом, який має значення для вирішення кримінального провадження. Тому висновки про одні факти не можна переносити на інші, хоч й аналогічні, а висновки, знання, одержані про конкретні факти під час розгляду однієї справи, мають обов'язкове значення під час оцінки цих фактів в інших справах. З цих положень випливають, таким чином, правові принципи преюдиційності та недопустимості прецеденту у вирішенні правових спорів [2, с. 57–58].

Список використаних джерел

1. Котубей І. І. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / І. І. Котубей. – Київ, 2015. – 23 с.

2. Дюрягин И. Я. Право и управление / И. Я. Дюрягин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 168 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. – Київ : Юстініан, 2012. – 1224 с.

Степанова Ганна Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ;

Кулик Марина Йосипівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасних умовах нестабільної політичної ситуації в світі, коли суттєво ускладнюються взаємозв'язки суспільства й особи, громадянина і держави, індивіда і колективу, більш